

U n g | o

Short Story – Cebuano – CPMA 2025

Synopsis

Ang 'Unglo' usa ka yanong sugilanon kabahin sa usa ka tawo nga nagpangita og tubag sa pangutana nga: Nganong mokumpayot pa kita sa paglaom nga malugwayan ang kinabuhi nga anaa na sa ngilit sa kangitngit?

Kabahin sab kini sa mga tigma nga atong masugatan sa atong pagpuyo sa kalibotan. Mga kasinatian nga tugob sa tanghaga. Mga damgo, alimungaw, ug ilusyon nga anaa sa palibot ug nagpahipi lang aron banhigan ang atong lingham nga salabotan.

UNGLO

Una nakong nabatyagan mao ang akong *wala* nga mata. Nanamin ko samtang nanudlay aron mahapsay ang akong hinapay kay mopaingon na unta sa opisina, dihang namatikdan nako nga lahi na man diay ang akong wala nga mata. Wala gyod ko masayop. Kaila ko sa akong kaugalingong lawas, sa akong kaugalingong nawong. Lahi na ang korti sa akong mata, ang gidak-on niini. Lahi na ang kalimutaw. Lahi na ang tinan-awan.

Nakuyawan ko, apan mas nakuyawan ko nga mabalaka si Gasa. Nasakit man god ang akong asawa ug dili ko makaako nga mapun-an pa og laing suliran ang iyang kahimtang. Basig magtuo pa hinuon siya nga mibalik na sab ang akong madulom nga kasinatian tulo ka tuig na ang minglabay, kadtong nadala ko sa Banaglaom, usa ka mental institution, kay aduna koy madunggan nga bagting. Matag kaadlawon, makamata ko kay pukawon sa walay undang nga kililing sa kampanya. Dili na god ko makatulog og balik maong mobalhin na lang ko sa sala ug mohigda sa sopa aron dili maistorbo ang iyang hinanok. Usahay magtan-aw ko og salida sa telebisyon o sa laptop sa panghinaot nga malimtan ang walay puas nga kasikas sa uyok sa akong dunggan. Apan motuhop gyod ang kililing bisan unsa pa nga kalingawan ang ipugos nako sa akong alimpatakan. Maglabad ang akong ulo inig buntag nga mosangpot sa sapot maong kanunay na hinuon ming maglalis kabahin sa gagmay nga butang. Gihilabtan nimo akong duwaan? Taka man kag butangs imong pugong, o! Nganong abli nang kortina? Mag-away bisan pa og wala kanay hinungdan. Sa opisina, dili ko makatarong og trabaho. Magsalimuang ang akong hunahuna kay maputos ko sa kahigwaos ug mapuno sa kasuko nga walay sukaranan. Usahay, maghunahuna ko nga maghuramentado. Usahay, maghunahuna ko nga kutloan na lang

ang akong kaugalingong kinbuhi. Buanga bitaw atong hitaboa. Sa pasiuna nga pakisusi, nagtuo ang among giduol nga otolaryngologist nga tinnitus kadto, apan dihang minglabay ang pipila ka buwan ug wala gyod mohupay ang akong gipamati, gitambagan ko niya nga moadto sa Banaglaom. Di ba mental man na, doc? Oo, matod pa sa mananambal. Irefer kuno ko niya sa iyang kaila didto. Ayaw rag lainag sabot, sir, ha. Ilado nga neuropsychiatrist si Dr Alvarez ug nagtuon na siya abroad. So tan-aw nimo sa akong uo ra ni tanan, doc? Di ta kaingon, tubag sa mananambal. Pero wa may komo sa pagsuway, di ba?

Pagka human sa pipila ka adlaw nga pagtimbang-timbang sa sitwasyon, nakahukom mi nga mangadto sa Banaglaom. Dili lalim mabuhi nga magsige kag kadungog og bagting. Segun pa sa akong nabasahan sa internet, karaan diay kini nga tambalanan sa mga sanglahon kaniadto nga gihimo na nga tambalanan sa mga nalisoan karon. Matimahoan dayon nimo ang kaisog sa dili kasaypang baho sa nagsambog nga disinfectant ug antiseptic inig sulod. Gipahulat mi sa usa ka kawani sa waiting area diin nagtupad mi og lingkod sa usa ka steel bench. Taudtaod, miabot ang usa ka taas, mestiso, ug tiguwang nga lalaki nga nagsul-ob sa kasagarang puti nga coat sa mga mananambal.

Good morning, patimbaya ni Dr Suarez namo.

Good morning, doc, nagdungan mi og balos sa akong asawa. Namarog mi ug nakiglamano sa mananambal.

Mr Wilbert Managhoy? pangutana niya.

Yes, doc, tubag nako.

Unya, komosta man imong pamati, sir?

Mao lang baya gihapon, doc.

Unsa gyod diay sinugdanan ana, sir?

Kuan, doc. Gisaysay nako ang sugilanon sa akong gipamati nga walay gilaktawan nga detalye.

Igo lang naminaw ang mananambal samtang naghapuhap sa iyang bungot. Pagka human, nangutana siya: Willing kang moundergo sa among experimental procedure, sir?

Makuyawan man sab ta anang word nga 'experimental,' doc, giprangkahan nako siya.

Di ka angayng makuyawan, sir, pasalig pa niya. 'Experimental' lang siya sa ngan nga wa pa madawat sa mainstream.

Unsa diay nang klaseha sa procedure, doc?

'Neuro-coding,' sir, matod pa niya. Usa ka simple nga procedure diin naa miy ipasul-ob sa imong uo nga apparatus nga gitawag og 'neuro-processor' aron madecode ang problema sa imong utok.

Ngiga god ana, doc?

Oo. Mugna ni sa mga henyo sa Europe, sir, matod pa niya.

Unya, unsa kahay possible side effects ana, doc?

Sa tinuod lang, naa pa sa infancy stage ang apparatus maong naa gyod nay risgo, matod pa niya.

Pero mao sang barato pa ang among pangayo.

Wala ko motingog.

Haiy maayo hatagan sa tikag brochure aron masabtan nimo unsa about ang procedure, matod pa niya. Unya kon makauyon gani ka, tawag lang diris ospital aron makapaschedule ka.

Sige. Ingon ana na lang, doc, matod pa nako. Salamat.

No pressure, sir, matod pa niya. Hunahunaa lang sa ninyog tarong.

*

Segun sa brochure, ang experimental procedure nga ginganlan og ‘neuro-coding’ nahimugso tungod sa imbensyon sa ‘neuro-processor’ nga gikan sa orihinal nga konsepto sa usa ka Aleman nga visionary ug neuroscientist nga si Dr Höchmann, H. E. Höchmann, kaniadtong tuig 1933, apan kapila na nga higayon nga napakyas nga mamugna tungod sa kakuti ug kalisod sa mekanismo niini. Dihang miabot ang internet, gisagop ang maong konsepto sa ubang international neuroscientists ug neuropsychiatrists kay dako na kuno ang purohan nga mamugna na kini karon sa moderno nga kalibotan. Tuod man, sa pamuno ni Dr Åkerberg, Oskar Åkerberg, usa ka Swedish neuroscientist/psychiatrist, nagbunga gyod ang ilang pailob ug kahago ug naimbento ang maong himan.

Yano lang ang pamaagi niini: Palingkoron ang pasyente sa lingkoranan og ipasul-ob ang neuro-processor (usa ka headgear nga gimodelo sa motorcycle helmet) kansang mga tag-as ug mabaga nga kable gipamaslak sa usa ka mainframe nga konektado sa halapad nga screen diin gisumpot ang usa ka controller nga adunay mga butones ug tekla. Matambalan kuno ang pasyente pinaagi sa pagdecode sa problema sa iyang neurons kay, segun pa sa brochure, ang utok sa tawo adunay mga ‘programmed pattern’ ug ang tumong niini mao ang pagpangita sa mga neuron nga mingsimang ug wala na mosabay sa ilang sumbanan aron pang-ayohon, pang-usbon og han-ay

balik sa ilang naandan. Hunahunaa lang, segun pa sa brochure, nga sama sa computer mahimo na nga mareboot ang sistema sa utok aron wagtangon ang bisan unsa man nga balatian niini.

Ubay-ubay pa ang gipanghisgotan mahitungod sa kinatibuk-ang proseso, apan lisod kini tugkaron sa yano nga tawo nga sama nako tungod sa kadaghan sa scientific jargons ug terminologies maong gitan-aw na lang nako ang mga pakapin nga hulagway sa brochure diin anaa ang mga langyaw ug inila kuno nga neurologist, neuroscientist, ug neuropsychiatrist nga nakigsinukliay og tingsi, lamano, tabi sa ilang mga adunahan nga kliyente. Natural, anaa sab ang hulagway sa himan mismo nga gisul-ob kunohay sa naglingkod nga pasyente nga nag-peace sign. Anaa say hulagway ni Dr Suarez nga nagtakilid, nagduko, ug seryoso nga nagtuplok og butones ug naghandos og kambyada.

Sa kataposang panid sa brochure anaa ang abiso alang sa side effects niini: molabad ang ulo, malipong, magsuka-suka, mobinhod ang apapangig, ug mohanap ang panan-aw.

*

Nag-antipara ko pagsulod nako sa opisina. Napraning kay aduna unya koy officemate nga makabantay sa akong wala nga mata maong naglikay na lang ko nga mahitabo na. Kay unsaon man nako pagtubag kon ugaling mangutana siya og kalit: Bay, morag lahi na lagi na imong pikas mata, bay? Dihang nahimutang na ko sa akong cubicle, nanawag gilayon ang akong manager.

Bert, kinahanglan nako ang ang financial report ron, Bert, ha! matod pa niya.

Wala ko makurat kay naanad na sa iyang kalit-kalit nga mga sugo.

Wa man ka makahisgot og financial report gahapon, sir, matod pa nako.

Aw, oo, matod pa niya. Pero karon naghisgot na ko. He-he.

Slave driver ning tawhana. Mangtas pa gyod momicromanage. Ipaagi lang kunohay og komedya, apan kon makasugo mora gyog si kinsang datao nga nakasugo og mal-edukado nga saop. Matag adlaw bisan unsa na lang nga tahas ang iyang isugo nako. Pabuhaton man hinuon ko og data entry, bookkeeping, customer service, SEO, ug uban pang walay kalabotan sa akong job description.

Nagtanga ko nga nag-atubang sa blangko nga MS Word document. Hilom sab nga nagtutok ang akong mga kauban sa ilang nagkadaiya nga trabaho sa ilang kaugalingon nga cubicle. Madungog god nako ang pinitik sa orasan nga gibitay sa bungbong ibabaw sa entrada. Matag karon ug unya, adunay usa kanila nga moubu. Taudtaod, adunay duha o tulo nga mosabat. Usahay adunay mohingos, mohatsing, monguy-ab. Unya aduna na say laing moubu. Unsa kahay gitago nga mensahe sa ilang mga hutoy, sa? Unsa kahay gitago nga sinlayes sa usa ka hingos, sa usa ka nguy-ab? Nakalingo ug nakapanaguto ko sa kalagpas sa maong pangagpas. Nganong misantop man kini sa akong alimpatakan? Gipaspasan na lang nako og type ang financial report alang sa akong manager. Pagka human nako og e-mail niini, mipahawa ko sa opisina.

*

Naabtan nako si Gasa nga nanglimpyo sa kasilyas. Nagpajamas nga nagluhod-luhod samtang nanguskos sa salog. Gibadlong nako siya. Gimandoan nga moundang. Gibawalan baya kas imong doktor nga dili maglihok-lihok, pahimangno nako. Hinay-hinay siya nga mibarog, nangupot sa lababo aron lang makatindog. Sayo lagi ka nahiuli, love? Nagtingsi siya nga miatubang nako. Gumikan sa dagan sa dili mapugngan nga pison sa katuigan, nahanaw na ang katahom sa iyang nawong.

Undertime ko ron, matod pa nako. Naglabad akong uo god.

Hala! Labad kaayo? Basig unsa na na?

Daan pa ko. Basta maghisgot ko og labad sa ulo, moaksyon gyod ni siyag karatol. Mataranta dayon.

Magpaospital kaha ta? Tawgan nato si mama para naa kay uban didto? Wa ba ka hilanti? Wa kay sip-on? Wa man kaha kay madung . . . Napungngan niya ang iyang kaugalingon nga motiwas sa maong pulong.

Madunggan? Madunggan nga unsa? Bagting sa kampanilya? gisumpayan nako alang niya.

Nahimo na sang panag-away ang among panaglalis. Nakaluwat na sab ko og mga bati nga pulong sa akong asawa. Dili lagi ko mangdagmal apan hait pa sa pana nga duhay sima ang akong dila. Kon ugaling makasugod na ko og yawyaw maglisod na siya og sagang sa akong mga pamalikas, busa, wala na siyay laing panagang kondili ang mohilak na lang.

*

Nagkaila mi ni Gasa tungod sa usa ka dating application. Nadani ko sa iyang profile picture god maong mi-swipe right gilayon ko: Nagbarog siya nga nagsul-ob og lunhaw nga two-piece diin sa iyang luyo imong makita ang nagdagayday nga tubig gikan sa abunda nga busay. Nagsugod dayon mi og chat-chat. Hi. Hello. Unsay trabaho nimo? Teacher. Ikaw diay? Sa accounting. Mikabat sab og tulo ka buwan bag-o mi nagkasabot nga magkita sa usa ka mall sa pusod sa dakbayan (kay luwas kuno didto siya kay daghag tawo engkaso nga ‘serial rapist’ ko). Pagkita namo, nagkailhanay pa mi og taman (bugtong anak ko; ilong tuwapos siya) ug dali lang nagkasuod (laag-laag; lingaw-lingaw). Uban-uban sa among mga isig ka lakaw hangtod nga, sa wala damha, nagkauyab mi. Pila ra may sugilanon, nagdesisyon mi nga magminyo. Tuod man,

gikasal mi sa hinapos sa berano. Nanambong ang akong amahan ug inahan uban sa mga pinili nga kaparyentehan. Kay wala nay pamilya si Gasa, bugtong mga kauban nga magtutudlo ug pipila ka suod nga higala lang niya ang mingtambong sa among kasal. Kahinumdom ko sa mantsa sa lapok sa sidsid sa iyang puti nga wedding dress. Kahinumdom ko sa suwaw nga bidlisiw sa adlaw nga nakalusot sa gamay nga buak sa bentana sa simbahan. Kahinumdom ko sa naupos nga sigarilyo nga nalimtan sa lamesa sa danghag nga bisita. Tin-aw apan sinalagma ug tinagsip nga mga imahe ang moduaw sa akong panumdoman.

*

Ikaduha nakong nabantayan mao ang akong *tuo* nga kamot. Walay binuang. Dili na gyod kini mao akong tuo nga kamot. Aduna man goy uwat ang panudlo sa akong tuo nga kamot, apan karon, kaning tudloa, wala man lay tatsa. Napaakan baya ko og iro sa una dihang gipasimhot nako sa akong panudlo. Gikalitan bitaw og hambat sa animal. Apan hain na man ang uwat? Singko anyos o says anyos tingali ko ato. Pwerting tibayaw nako atong adlaw, ilabi na pagkakita nako nga mituasik ang dugo. Samot na dihang nahibaw-an sa akong inahan ug nabunalan na hinuon ko gamit ang latigo sa kabayo sa akong amahan. Gitandi nako kini tapad sa akong pikas nga kamot. Lahi na gyod. Mas tag-as ang mga tudlo. Dili na balhiboon. Humok. Walay kubal. Mora og kamot sa bag-ong nahimugso nga tawo. Unsa? Haskang buanga. Naunsa na man intawon ko?

*

Sa wala pa ko maminyo, hilig ko mangolekta og mga duwaan. Sagad sa akong koleksiyon kay kanang gitawag nila nga action figures. Mga gamay nga pigura sa kinaham nako nga superheroes sama nilang Batman, Ironman, ug Spider-Man. Maoy bisyo nako kaniadto nga molamoy sa dako

nga tipak sa akong suweldo. Dili ko maulaw nga moingon nga nagdako ko nga pobre mao tingali nga naadik ko sa pangolekta niani. Kay wala man god koy duwaan kaniadtong bata pa. Kutsero ang akong amahan, apan palahubog sab lagi. Labandera ang akong inahan, apan mag-agad lang kon adunay magpalaba nga tubig-tubigan nga silingan. Kon mangayo, mamarayeg ko nila og duwaan, bisag kadtong baraha-baraha nga tagpeso sa una, mobalibad dayon sila: Di man na makaon, dong.

Dihang naminyo na, naundang na hinuon ko sa pagpamalit nianing mga mahalon nga duwaan. Inanay, gihimo nako ang akong kaugalingon nga kabayo nga gibrindahan ug gihigot sa tartanilya. Magtutok lang alang sa usa ka tinguha. Kudkod taman sa ginhawa. Magtigom, mag-andam alang sa kaugmaon. Ang kaugmaon nga kanunay anaa sa halayo.

*

Pasensiya na kaayo ka ganina, love, matod pa nako kang Gasa.

Naglingkod ko tupad niya nga naghigda sa kama sa among kuwarto. Banha ang taguto sa naglingo-lingo nga tapiraw sa kilid. Hagbay na nga nabaligya ang aircon god. Gihapuhap nako ang agtang sa akong asawa apil ang nahibilin pa niya nga buhok sa ulo.

Pasensiya na kaayo ka, gisubli nako.

OK ra to, love, matod pa niya. OK ra to. Kasabot ra ko.

Ming-uga na ang luha sa iyang gipangkapoy nga mga mata.

Gihalokan nako ang iyang agtang. Pahuway sa diha, matod nako. Maghikay sa kos kosina.

Matag adlaw sa dili pa ko motrabaho andaman nako og makaon ang akong asawa alang sa iyang paniudto, ug, kon ugaling malangay ko sa pagpauli, apilon na nako ang panihapon. Magdungan mi og pamahaw sa sayong kabuntagon sa dili pa ko moadto sa opisina. Magtabi kabahin sa kagahapon. Kay mao na man kini ang iyang kinaham nga hisgotan, ilabi na karon nga nasakit na siya, magsige lang siyag hisgot sa kagahapon. Nindota sa una, love, no? Oo. Kahinumdom kas akong estorya nimo bahin sa among iro? Oo. Kahinumdom kas imong saad nako kaniadto, kadtong naa tas dagat? Oo. Bisag wala.

*

Gipailis una ko og hospital gown ug gipulihan og pares sa tsinelas ang akong mga sapatos sa usa ka kawani sa tambalanan. Pagka human, gihatod ko niya paingon sa kuwarto diin himoon ang proseso. Makabuta ang kahayag gikan sa mga suga samtang naglakaw mi sa mga liko-liko nga pasilyo, apan didto sa kuwarto igo lang nga kahayag ang naglamdag sa hamugaway nga espasyo.

Nagbarog si Dr Suarez nga nag-safety goggles uban ang iyang assistant nga batan-ong babaye ug sa ilang kilid, sa tuo, anaa ang neuro-processor nga gisagbay sa puthaw nga kab-itanan sa bungbong ug sa tupad niini mao ang usa ka recliner chair.

Andam na ka, sir? pangutana sa mananambal.

Andam na, doc, tubag nako.

Gimandoan ko niya nga molingkod sa recliner. Relax lang, matod pa niya. Humok ang lingkoranan dihang nadat-ogan na kini sa akong sampot. OK ra ka anang posisyona, sir? O i-recline pa nato gamay? OK na ko, doc, matod pa nako. Kay nahimutang na man ko giibot dayon sa iyang assistant ang headgear sa bungbong ug, hinay-hinay, gipahaom kini sa akong ulo. Relax

lang, matod pa mananambal. Ayawg kahadlok. Gisaksak niya ang duha ka kable sa buho sa agtang sa headgear ug gisugdan na niya ang pagtuplok-tuplok ug pagmaneho sa controller sa screen. Ginhawa lag lawom, matod pa niya. Nakadungog ko og haryong ug, sa kalit, automatic nga mingpilit ang electrodes sa akong isig ka tampihak. Nabati nako ang pahit sa huyang nga kuryente sa akong bagulbagol. Piyong lang, sir, matod pa niya. Kay mosud na mi sa imong utok ron. Laliman ka ana: *Mosud na mi sa imong utok*. Kinsay dili makulbaan? Dihang mipiyong ko nakita gilayon sa mata sa akong hunahuna ang nagkalandrakas nga mabulokong mga imahe nga napundo sa kinatumyan sa panumdoman. Sa kadaghan wala god kay mahinumdoman bisan og usa.

*

Dihang nahuman na ang sesyon gipangutana ko ni Dr Suarez kon nalipong ba ko.

Wa ra baya, doc.

Di sad ka kasukaon?

Di sad.

Di binhod imong apapangig?

Di man.

Di hanap imong panan-aw?

Tin-aw ra.

Labad imo uo?

Naa gihapon.

Maayo, maayo, matod pa mananambal. Congratulations! Nagmamalampuson ang imong kinaunhang sesyon.

Paglabay sa unom ka sagunson nga tagsa ka oras nga sesyon kada tapos sa buwan, nawagtang ang bagting sa kampanya.

*

Dili madibuhon ang dagway sa akong manager dihang misugat siya nako pagsulod gyod dayon nako sa entrada sa among opisina. Karon pa ko, sukad-sukad, nga misayo ang karaho. Pila kaha ka oras ni siyang nag-apon nako, nag-ensayo sa mga linya sa iyang dayalogo?

Kayata! gihapak niya ang iyang gikuportang linukot nga papel sa iyang palad. Paregla man ning imo, Bert!

Ngano man, sir? pangutana nako.

Gilabay niya ang linukot paingon nako tungod sa kapungot apan nasalo ra hinuon nako. Reflex seguro o abtik lang ang akong tuo nga kamot? Gibuksan nako papel ug gisugdan og basa sa hilom ang nakasuwat niini:

Fkjsflkjdsksjgdskgjdkj . . .

Hinanggaw man lagi ni, sir? matod pa nako.

Hinanggaw mo lang! tuaw pa niya. Mao nay imong gi-e-mail nako, Bert. Mao nang report nga imong gibuhat kagahapon!

Wala ko kahinumdom ani, matod pa nako. Suwatan na lang tikag bag-o, sir.

Wa kahinumdom? Kayata, wa ka kahinumdom? padayon niyang tuaw.

Nakigsumpaki ko niya kabahin sa akong job description. Giprangkahan nako siya nga dili na ko molihok kon dili nako trabaho. Senior accounting administrator baya ko ining kompanyaha. Oo lagi! singhag pa niya. Pero ang financial report imo man to! Gihulga pa ko niya og insubordination. Fuck you, matod pa nako. Di na kinahanglan. Moresign na ko ora mismo.

Suwerteha sa karaho nga dili niya makita ang tabis nga tinutokan sa akong nahibilin nga mata kay nag-antipara man ko. Tinutokan sa usa ka tawo nga andam mokilaw og tawo.

*

Sa miaging tuig lang namo nahibaw-an nga colon cancer diay ang sakit ni Gasa. Nagsige man god to siya og reklamo nga hapdos ang iyang kuto-kuto. Nga mora kuno og adunay nangutkot sa ilawom sa iyang tiyan. Abi namo nga hyperacidity lang maong nagpalit mi og daghang antacid base sa sugyot sa Google. Makausa ka higayon, nakuyapan siya sa tumang kahapdos samtang anaa sa tunghaan maong nadala gyod siya sa tambalanan. Pagkahibawo namo nga malignant na diay ang tumor nagpaopera dayon siya. Tuod man, malamposon ang iyang colectomy diin gitaroan siya og stoma aron makapagawas sa iyang hugaw agi sa buslot sa kilid sa iyang tiyan. Apan wala makasagubang ang health insurance. Nalukop mi sa bayronon. Kada lihok gasto, kada lihok gasto, maoy mantra sa mga uyamot. Kay dili man magtubod ang kuwarta, napugos mi og baligya sa among hinagoan nga kabtangan. Nahalin og halos katunga lang sa kantidad niini ang among SUV nga bag-ohay lang untang naimpas. Gibaligya sab nako ang akong mga duwaan. Apan kulangan gihapon. Naabot god mi sa punto nga nangutang bugti sa among ATM cards sa

usa ka delikado nga tigpatanto. Karon, anaa na sa stage four ang colon cancer sa akong asawa kay nagmetastasis na kini, mikatag na sa ubang organs sa sulod sa iyang lawas.

Nganong mangita pa gyod ang tawo og lugway sa kinabuhi? Nganong mokumpayot pa man sa paglaom kon anaa na kita sa ngilit sa kangitngit? Makausa, samtang anaa mi sa recovery room, nakahisgot ang akong asawa nga kon nagasahan lang unta mi og anak basin kuno og mausab ang dagan sa among kapalaran. Nakapangyam-id ko. Unsa pa may kapuslanan kon ang kapadulngan mao lang gihapon? Tinunto.

*

Lahi na man ang akong nawong. Dili na mao ang akong agtang (nawagtang ang kunot), ang akong mga kilay mingbaga, mingnindot ang porma, ug ang akong tuo nga mata hingpit na nga nausab sama sa wala. Dili na tangkag ang akong mga dunggan, dili na lisngag ang akong ilong. Bisag ang akong ngipon, lahi na, nahanaw ang mga dunot. Milabong ang akong buhok, nahanaw ang pahak nga kanunay nakong tabonan sa akong hinapay. Labaw pa man ni sa reconstructive surgery. Mora man ni og makeover sa usa ka peste nga fairy tale. Buanga. Nakuratan ko dihang mikidhat ang akong repleksiyon sa samin. Tinuod to? Gialimungawan ko? O basig ako lang mismo ang mikidhat sa akong kaugalingong repleksiyon sa nawong nga dili na akoo? Unsaon man pagbabad sa alimpatakan nga gubot pa sa lukot?

*

Nakulbaan ko—*nalisang*—sa kahibudngang hitabo nga nahiaguman nako karon. Unsaon na lang kaha kon ang kinatibuk-an na nga ako ang hingpit nga mausab? Inighuman ba sa superficial nga kausaban mosunod ang internal? O basig karong gutloa nag-anam-anam na og kausab ang akong

atay, baga, ug kasingkasing? Kon mapulihan na akong utok sa lahi nga utok, ako pa ba kaha gihapon ang maghunahuna o mahanaw na ang akong kaugalingong himungaya?

Sa misunod nga adlaw, nanawag ko sa Banaglaom, apan dili na makontak ang ilang numero maong nangunay na lang ko og bisita sa tambalanan aron makig-estorya unta kang Dr Suarez kabahin niining akong bag-ong kasinatian. Taman lang ko sa gawas sa entrada kay wala ko pasudla sa guwardiya tungod kuno sa akong katahapan nga pamorma: nagkalo, nag-antipara, nag-jacket nga gipandong ang hood, ug nag-facemask pa gyod. Pasudla ko, tsip, natagbaw ko og hangyo niya. Di lagi ko buang! Napungot ko, nagbagutbot, nagpangagot, nanghulga. Diriyot god mi nga nagkabinayloay og kumo. Maayo na lang nga migawas ang usa sa mga kawani sa tambalanan (aron tingali mosusi kon unsa ang kaguliyang sa gawas) ug maayo na lang nga nailhan pa niya ang akong pamayhon bisan sa akong pamorma maong napakgang ang amo untang sinukmagay.

Wala na baya si Dr Suarez diri, sir, matod pa niya.

Ha? Asa na diay siya, ma'am?

Sa akong nahibaw-an tua na siyas Europe, sir.

Kanus-a lang, ma'am?

Two years ago, sir.

Ngano man, ma'am?

Unsay ngano, sir?

Nganong mibalik siya didto? Dili ba malamposon man to ang iyang neuro-coding diri, ma'am?

Wa diay ka makabalita, sir?

Igo lang kong mitan-aw niya.

Gipahibawo ko sa kawani nga ang experimental procedure kunohay ni Dr Suarez nga ‘neuro-coding’ ug ang himan nga ‘neuro-processor’ usa lang diay ka dako nga limbong. Wala diay kapasidad nga makatambal ang maong proseso—*ang maong himan*—gawas lang tingali sa placebo effect niini.

Mora og gidukdok og martilyo ang akong bagulbagol.

Unsaon nako pagkontak niya, ma’am?

Wan-a ko mahibawo ana, sir, matod pa niya. Pasensiya.

Pasensiya?—*pasensiya?!—*nawala lagi ang bagting sa kampanya sa sulod sa akong dunggan?—*nawa lagi?!* Buot unta nako kining isagpa nga pangutana sa kawani apan misulod na diay siya og balik sa tambalanan. Gibiyaan mi niya ug ang guwardiya nga nag-atubangay ilawom sa kainit sa haring adlaw sa naglagiting nga udtong tutok.

*

Giukay nako sa internet si Dr Suarez, Steven Suarez, ug napamatud-an nga mangingilad gyod diay ang kanahan tungod sa mga news article kabahin niya. Matod pa sa gihimo nga profile sa Rappler, lehitimo gyod kuno siya nga neuropsychiatrist nga migraduwar sa University of Oxford sa United Kingdom ug nagpraktis sa iyang propesyon didto sa sulod sa halos duha ka dekada, apan dihang nasirado ang iyang clinic, nabitik siya sa laang sa mga tigpatanto maong nakiglambigit sa sindikato aron mabuhi. Gitino sab sa Rappler nga walay grupo sa mga

neuroscientists ang mibanhaw sa maong himan karon (tuig 2024) gawas lang sa mga mogamit niini aron makapangilkil.

Giukay sab nako ang ‘neuro-coding’ ug ang ‘neuro-processor.’ Sumala pa sa taas nga post sa Quora (nga tubag alang sa user nga adunay sama nga pangutana nako), dili kuno tinuod ang ‘neuro-coding’ ug ang matuod kuno nga tawag sa ‘neuro-processor’ mao diay ang *neuro-verstärker* kun neuro-enhancer nga usa sa mga *Wunderwaffe* kun wonder-weapon nga proyekto ni Dr Haußmann (dili *Höchmann* nga maoy nakabutang sa brochure ni Suarez), Helmut Ezard Haußmann, inila nga occultist (dili neuroscientist) ubos sa mando sa usa ka Adolf Hitler. Sagad sa mga wonder-weapon sama sa UFO, time machine, antigravity, ug ang nahisgotan nga neuro-enhancer walay pagka anaa ug propaganda lang sa Nazi Germany isip panghadlok ug panghambog alang sa ilang mga kontra sa ikaduhang hugna sa gubat sa kalibotan. Sumala pa sa Quora, nagtuo kuno si Haußmann ang ang neuro-enhancer magamit aron mahimong mas isog, mas kusgan, mas abtik, mas maalamon, ug mas *pulido* ang mga sundalo nga Aleman ug masakmit nila ang estado isip usa ka *Übermensch* (usa ka termino nga gikawat sa mga Nazi kang Nietzsche kansang kahulogan nahugawan sa ilang mga kamot).

Kon tinuod ang neuro-processor, nagkaduol na ba ko sa maong estado? Wala man lagi ko mahimong isog, kusgan, abtik, maalamon, ug ‘pulido’? O basin mao lang kini ang resulta kay linghod pa man ang himan: usa ka unгло?

Kon dili tinuod ang neuro-processor, tataw nga dili side effects sa procedure ang nahitabo sa akong kalawasan. Nan, unsa may hinungdan niini? Wala koy laing mahunahunaan kondili ang bagting. Kon ang bagting mao ang simtomas, ang kausaban ba sa akong lawas mao ang balatian? Haskang buanga. Wala na man ni magkadimao. *Wala na man ko magkadimao.*

*

Namakak ko kang Gasa nga, tungod sa among sitwasyon, gitugotan ko nga mag-work from home na lang ug mituo ra sab baya siya (mitando). Hinuon, nagkagrabe na man ang iyang kahimtang. Wala man gani siya makamatngon nga lahi na ang akong nawong. Usahay makalimot na gani siya kon asa siya o kon kinsa ko. George? Mao seguroy ngalan sa iyang kanhi hinigugma o sa iyang iro sa una.

Hinuon, nagpadayon gihapon ko sa pag-atiman niya. Mag-ilis sa iyang poop bag. Manrapo niya aron dili siya manimaho. Manglimpyo sa balay. Manglaba sa mga bulingon. Magluto. Lugaw na man lang sab ang iyang kinaon, apan kinahanglan gihapong hungitan. Tulo, duha, usahay usa na lang ka kutsarita. Milagro na lang sab kon moinom pa siya og tubig. Hinuon, naayo na baya nako ang tapiraw sa iyang kuwarto. Dili na kini banha nga managuto kon magsugod na og lingo-lingo.

Nangita ko sa internet kon aduna bay mga tawo nga sama nako og kasinatian. Nagposte ko kabahin niini sa Reddit ug sa ubang online forums. Minghoy man. Naglaom baya ko nga daghan mi. Buanga. Nag-inusara lang ba ko?

Usa ka adlaw, naghubo ko nga nagtan-aw, nagsusi sa lawas sa dako nga samin sa sala. Miniwang ko. Sapsing nga pagkaniwang. Wala na gyoy timailhan nga salin sa bilbil. Mitaas sab ko og pipila ka pulgada ug mao say nahitabo sa akong kinatawo. Mihamis ang akong panit. Miputi nga mora og ugis nga tawo. Nahingangha ug nalisang ko sa bag-o nakong lawas. Nahingangha kay kinsa goy makatuo niini? Nalisang kay, lagmit, nadawat na nako kini nga tunglo sa hingpit.

*

Dili na mokaon ang babaye (pareha ming duha). Kanunay na lang siyang matulog ug magmulo. Usahay magtungko ko og pila ka oras sa kilid sa kama ug maminaw niya nga maghangos, magpas sa iyang ginahawa. Usahay modulog ko niya, balikosan nako siya sa akong mga braso nga morag kasway, apan dili ko makatulog. Dili na ko kamaong matulog. Usahay hishisan nako siya gamit ang pinulongan nga dili akoa. Usahay sabayan nako ang iyang kahilom. Dihang nakabsan na sa kinabuhi ang babaye, midalin-as gilayon ko og biya sa balay sa estranyo. Ω